

Prikazi knjiga

Dora Maček

Rudolf Filipović: ANGLICIZMI U HRVATSKOM ILI SRPSKOM JEZIKU: porijeklo — razvoj — značenje

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti — Školska knjiga, Zagreb, 1990, 336 str.

Vrlo lijepo opremljena i tiskana izišla je prošle (1990) godine 70. knjiga Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Razreda za filološke znanosti (urednik Antica Menac), knjiga Rudolfa Filipovića, *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*. To je u neku ruku primijenjeni dio njegove *Teorije jezika u kontaktu* (JAZU, 1986), tj. rječnik anglicizama u hrvatskom jeziku, obrađenih na specifičan način, koji proizlazi iz autorove kontaktne teorije (vidi prikaz u časopisu »Strani jezici« XVI (1987), br. 3-4, str. 201).

Kao što podnaslov u knjizi govori, ona ne samo da popisuje i klasificira anglicizme u hrvatskom jeziku, nego raspravlja i o njihovu porijeklu, razvoju i značenju. Sastoji se od dva dijela, od kojih je prvi rasprava o anglicizmima na 84 stranice, a drugi je rječnik (256 str.).

Rasprava se bavi definicijom materije o kojoj je riječ, tj. anglicizma, do koje je autor došao nakon mnogo godina skupljanja i proučavanja engleskih riječi u mnogim evropskim jezicima, a posebno u hrvatskom jeziku. Korpus, tj. materijal za proučavanje potječe iz najrazličitijih izvora, od dnevnog tiska do stručnih publikacija. Na osnovi tog materijala autor je mogao podijeliti anglicizme na prave i pseudoanglicizme. Prvi su engleske riječi adaptirane prema hrvatskom jezičnom sustavu, dok su druge sastavljene od elemenata engleskog jezika, mada u njegovu vokabularu ne postoje. Dakle, to su tvorenice nastale izvan matične jezične zajednice. Uzevši u obzir taj čimbenik, kao i osobenost sustava engleskog vokabulara, koji ne sadrži samo riječi staroengleskog, anglosaskog porijekla, nego i riječi iz mnogih drugih (naročito romanskih) jezika, te uzevši u obzir međunarodni karakter mnogih engleskih riječi (osobito tehničkih termina) *internacionalizama*, autor dolazi do ove konačne definicije (str. 17): »Anglicizam je svaka riječ preuzeta iz engleskog jezika koja označava neki predmet, ideju ili pojam kao sastavne dijelove engleske civilizacije; ona ne mora biti engleskog porijekla, ali mora biti adaptirana prema sustavu engleskog jezika i integrirana u engleski vokabular.« Autor još upozorava da ne pravi razliku između pozajmljenica iz britanskog i američkog engleskog, budući da postoji velik broj riječi kojima se porijeklo ne može tako precizno odrediti. Ipak kod nekih riječi, očitom američkog porijekla, upotrebljava i izraz *amerikanizam*.

Poblize se također objašnjava pojam *sekundarni anglicizam* ili *pseudoanglicizam*, što su riječi nastale prema engleskim tvorbenim modelima, dakle kompozicijom i derivacijom uz upotrebu elemenata iz engleskog jezika. Primjeri takvih riječi jesu: *golman* izvedeno od engl. *goal + man*, mada ta riječ u engleskom ne postoji, nego se upotrebljava *goal keeper*. Slično je i s izvedenicama *džezzer*, *vaterpolist* ili eliptirane, skraćene

riječi kao *erkondišn* (od *air-conditioning*) ili *hepiend* (od *happy ending*). Još jedan element igra ulogu kod posuđivanja, a to je posredništvo. Često se riječi prenose iz jednog jezika u drugi posredstvom trećeg jezika, koji se u nekim radovima naziva i »veznim« jezikom. No kako Filipović primjećuje, nije uvijek lako ustanoviti o kojem je jeziku posredniku riječ, pa je zato uveo pojam *središnjeg evropskog rezervoara* u kojem se skupljaju termini iz raznih jezika, i u slučaju potrebe se iz njega crpe.

U poglavlju o *Porijeklu anglicizama*, zapravo je riječ o izvornom engleskom obliku neke riječi, kako je potvrđen u nekom od značajnih jednojezičnih rječnika. Izvorni oblik je suvremeni oblik engleske riječi, te je njegov opis isključivo sinkronijski, tj. ne ulazi u povijest riječi u engleskom jeziku. U opis modela uključeni su ortografija i izgovor, budući da se oblik anglicizma, dakle pozajmljene riječi, oblikuje na osnovi tih dvaju elemenata. To su i dvije oznake koje se upotrebljavaju u rječniku, uzimajući u obzir američki i engleski pravopis. Razlike u pravopisu, naime, mogu po autoru, biti uzrok različitim oblicima anglicizama. Nadalje kaže da izgovor nije na taj način u rječniku diferencirao (označen je izgovor u principu prema rječniku izgovora D. Jonesa), budući da se, prema autorovu mišljenju, izgovor anglicizma može formirati i samo na osnovi jedne varijante. Što se tiče označavanja obiju varijantnih ortografija ima i mala netočnost npr. kod natuknice *program(me)*. Označene su, kao što se vidi, dvije varijante, mada uz značenje ovog anglicizma, koje se odnosi isključivo na računarsko programiranje, nema razlike u američkoj i britanskoj ortografiji. I u britanskoj se varijanti za to značenje, naime, upotrebljava američka ortografija, tj. *program*. S druge mi se strane čini nedostatnim sasvim zanemariti razlike u izgovoru, jer su barem neki anglicizmi replike američkog (ili nekog regionalnog ili starijeg britanskog) izgovora, kao što je to slučaj s natuknicom *frock*, čiji je oblik u hrvatskom (i drugim evropskim jezicima), tj. *frak*, prije replika izgovora /frɔk/, nego britanskog /frɒk/, kako je naznačeno u rječniku. Uz model se još u rječniku označava relevantna morfološka kategorija (rod kod imenica, tranzitivnost kod glagola i sl.), te značenje modela, odnosno ono od mogućih značenja modela koje je preuzeto u anglicizmu. Uz sve ove oznake označuje se još i rječnik u kojem je model, tj. engleska riječ potvrđena.

Naredno poglavlje govori o *Razvoju modela u anglicizam*, gdje se raspravlja o adaptaciji pozajmljene engleske riječi prema hrvatskom jezičnom sustavu na fonološkoj i morfološkoj razini, te na neke vrste sociolingvističkoj razini, tj. ortografskoj. Sintaktička razina nije uzeta u obzir, jer je još uvijek uvriježeno mišljenje da u ovom obliku kontakta, tj. indirektnom ili kulturnom, nema utjecaja sintaktičke strukture jezika primaoca. Svakako je utjecaj na sintaktičkoj razini teže uočljiv i do sada još nedovoljno proučen, mada je, po mom mišljenju prisutan u značajnoj mjeri. Točno je, možda, da je riječ ili o sintaktičkim inovacijama ili o potpunoj integraciji pozajmljenica u sintaktičkim inovacijama a ne adaptacijama kad ne postoje sintaktičke strukture jezika primaoca. Posebno poglavlje je, međutim, posvećeno semantičkoj adaptaciji anglicizama, koja se detaljno razrađuje i klasificira kao semantička ekstenzija (proširenje osnovnog značenja) i suženje značenja. Svi tipovi promjene značenja također su šifrom naznačeni u rječniku, kao i druge promjene uzrokovane procesom adaptacije.

Naredna poglavlja detaljno daju i druge oznake koje rječnik sadrži, tako npr. sve varijante anglicizama, koje se oblikuju bilo prema ortografiji, bilo prema izgovoru modela kako je ranije objašnjeno. Uz osnovni oblik anglicizma *ledi* na primjer, postoje još i varijante: *lejdí, leidi, lady*. Od anglicizama se nadalje, mogu stvarati razne vrste riječi izvedene pomoću hrvatskih prefiksa i sufiksa, pa tako *lordovski, menedžerski, pokeraš, tenisač, kampirati, tankirati* itd. Jedno je poglavlje posvećeno posebnim slučajevima, tj. anglicizmima kod kojih se javljaju neka odstupanja ili osobenosti kod adaptacije. Navest ću samo neke zanimljive primjere, tj. anglicizme izvedene iz modela složene

nice, koji se često adaptiraju elipsom (*living theatre = living*), anglicizme s dva roda (*parti*, može biti muškog i ženskog roda), tvorbu anglicizama pomoću nekolicine riječi koje su se u adaptaciji pretvorile u »formante«, dakle neke vrste zavisnog tvorbenog morfema. To su npr. *aid, gate*, pomoću kojih se prema modelu *band aid* ili *watergate* mogu tvoriti drugi anglicizmi (*jazz aid* i sl.) a najzanimljiviji su hibridne riječi, tj. oni anglicizmi koji se tvore dodavanjem engleskog »formanta« na hrvatsku osnovu, npr. *Šajbergate*. Ovo poglavlje daje još mnoge informacije o ortografiji, izgovoru, skraćenicama, te raznim osobenostima na svim razinama adaptacije.

Konačno, zadnje poglavlje (VII) daje tumač znakova u rječniku, popis rječnika koji su korišteni kao izvori, nadasve dragocjene upute za upotrebu rječnika i kazala, te popis literature.

Drugi dio je sam rječnik popraćen kazalom. Natuknice u rječniku jesu engleski modeli uz detaljan jezični opis, te sve varijante anglicizama i njihovo značenje uz naznakom svih vrsta adaptacije o kojima je u uvodu bilo riječi. *Kazalo* je popis svih anglicizama i upute na oblik izvornog modela, koji je u *Rječniku* popraćen kompletnim opisom.

Ovaj jedinstveni rječnik, dakle, daje iscrpan popis i opis svih anglicizama koji su u tekućoj upotrebi u hrvatskom jeziku, uz kompletni opis njihovih izvornih oblika i svih promjena koje su doživjeli adaptacijom. Time je to ne samo vokabular, popis engleskih riječi u našoj upotrebi, nego i vrijedan izvor informacija o njihovom i izvornom i adaptiranom obliku i upotrebi. To je rječnik zasnovan na posebnoj znanstvenoj teoriji, te je kao takav i njezina primjena te vrijedan za stručnjake, lingviste različitog profila. Međutim, to je i koristan priručnik za svakoga koji upotrebljava stranu terminologiju, ili želi biti informiran o engleskim riječima koje svakodnevno upotrebljava.

Nives Sironić-Bonefačić

Luciano Satta: *MATITA ROSSA E BLU*
Bompiani, Milano, 1989.

Knjiga *Matita rossa e blu* (u slobodnom prijevodu *Podvučeno crvenom i plavom olovkom*) nastala je kao izbor najboljih stranica rubrike koju je Luciano Satta niz godina vodio u talijanskim novinama. Radi se o posebnoj vrsti osvrta na književno stvaralaštvo talijanskih suvremenih autora. Satta se ne bavi književnom već jezičnom analizom djela nastojeći pronaći jezična odstupanja od norme talijanskog književnog jezika u djelima afirmiranih pisaca. Kao pažljiv čitalac, vrlo osjetljiv na jezičnu normu, poput savjesnog nastavnika podvlači crvenom i plavom olovkom veće ili manje greške ili stilске nezgrapnosti koje je pronašao u djelima stotinu i deset autora.

Britkim ali odmjerenim stilom, ponekad uz laganu ironiju i smiješak, navodi greške u kontekstu citirajući autore. Njegov kritički osvrt otkriva znalca s razvijenim osjećajem za jezik ali i za odmjerenu kritiku. Iz djela izdvaja samo karakteristične kraće odlomke u kojima osjeća nesklad između sadržaja poruke i njezine jezične forme.

Pristup greškama i obrada citiranih odlomaka nije znanstvena ni po metodologiji